

Nous usuaris per a antics camins. L'aprofitament turístic del viari tradicional a l'Alt Pirineu i Aran: el cas d'Alp (Cerdanya)

Resum

Els canvis experimentats en els hàbits de consum de la demanda turística els darrers anys i derivats, en bona mesura, dels símptomes d'esgotament del model turístic convencional i d'una creixent sensibilitat ambiental, han propiciat la recerca de noves formes lúdiques més qualitatives i singulars. En aquest sentit, la posada en valor dels espais naturals i rurals és, actualment, una realitat en plena expansió a casa nostra i respon a les necessitats de diversificació del producte turístic tradicional. Entre els segments que aglutinen el turisme de natura, cal destacar el paper que estan desenvolupant les activitats ecoturístiques i dins l'ampli ventall de possibilitats que ofereixen, cal destacar el senderisme.²

Aquesta comunicació té com a objectiu mostrar el protagonisme que està adquirint el senderisme dins dels processos de diversificació i de desestacionalització de l'oferta turística en zones de muntanya. S'analitza l'experiència –breu– desenvolupada en un municipi del Pirineu català vinculat tradicionalment al turisme de neu i que els darrers anys ha vist la necessitat de reorientar el seu producte tradicional enfront dels nous escenaris de canvi.

1. La xarxa viària tradicional i els senders de gran recorregut a les comarques de muntanya

S'entén per viari tradicional aquell que està format per tot el conjunt de vials públics, fonamentalment de titularitat municipal i que no han estat adaptats al trànsit motoritzat (López i Monné, 1999). A les comarques i zones de muntanya la tipologia més freqüent eren els camins de bast o de ferradura, és a dir, aquells que van ser construïts per tal que poguessin circular-hi animals de càrrega.

Carlos Guàrdia i Carbonell¹, geògraf

1-Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona; Institut d'Estudis Comarcals de l'Alt Urgell (IECAU)

2-El CADS ha identificat un seguit d'activitats ecoturístiques que es duen a terme a Catalunya, entre les quals apareix el senderisme (CADS, 2010).

Des de l'antiguitat, aquesta trama viària ha permès la comunicació entre pobles de diferents valls i comarques pirinenques, moltes vegades a través de camins costeruts i sinuosos, sempre cercant els colls de les muntanyes. Però el trànsit més o menys intens de persones i mercaderies que caracteritzaven aquests camins va començar a perdre protagonisme a mesura que les capacitats tecnològiques anaven millorant. Aquesta situació es va mantenir fins als anys quaranta del segle xx, quan la construcció de les centrals hidroelèctriques del Pirineu, d'una banda, i l'explotació forestal d'aquests territoris, de l'altra, comportaren la construcció de la xarxa bàsica de carreteres així com d'un gran nombre de camins veïnals i pistes forestals, tant per part de l'administració pública (estat, mancomunitat, diputacions provincials, administració forestal) com també de les empreses hidroelèctriques (Campillo, 2000). Sens dubte, tot aquest conjunt d'intervencions van contribuir notablement a trencar l'aïllament en el qual vivien els habitants de les comarques pirinenques, a la vegada que representaren l'inici de les grans transformacions econòmiques que experimentaren aquestes contrades durant els decennis següents.

El predomini de les activitats tradicionals es va mantenir fins als anys cinquanta del segle xx, moment en què es trenca el *modus vivendi* de les societats de muntanya i s'assisteix a una desestructuració de l'economia que imperava fins aleshores, basada en l'autoconsum i la subsistència per deixar pas a la sortida a l'escenari de les noves formes d'explotació de mercat que poc a poc s'anaven estenent cap als territoris de muntanya. Aquests canvis van suposar l'aparició en el territori de noves activitats econòmiques emergents i al mateix temps, el desplaçament i posterior marginament de les activitats caracteritzades per una estructura familiar. La incapacitat d'incorporar les explotacions agràries a les noves lògiques de mercat comportà conseqüències en les condicions de vida de molts habitants del Pirineu, ja que el seu nivell de vida, lluny de prosperar, anava avançant cap a un profund empitjorament. Això va actuar com una motivació per emigrar cap a altres pols d'atracció que oferissin un ventall de possibilitats més ampli en la millora de les condicions de vida per a aquestes societats. D'aquesta manera, les capitals comarcals, les valls industrials dels rius Llobregat i Ter o les zones del cinturó barceloní van actuar com a punts receptors de tot aquest contingent que emigrava de les zones de muntanya.

La intensificació de l'èxode rural a partir de la segona meitat del segle xx va tenir conseqüències en el viari tradicional, ja que un gran nombre de camins que unien pobles i cases s'abandonaven progressivament i s'omplien d'esbarzers i de matolls fins al punt que esdevenien intransitables. Tanmateix, la ràpida motorització del transport va afectar el medi rural i va fer que els camins que no eren aptes per passar-hi en cotxe quedessin abandonats; a partir d'aquell moment i

fins a l'actualitat, els habitants que han restat al camp han centrat la seva mobilitat en l'ús de vehicles a motor i s'han limitat a utilitzar la xarxa de carreteres i de pistes adient (López i Monné, 1999).

Tal com apunta López i Monné, és en aquest context de despoblament rural i abandonament de camins on cal situar l'inici dels senders de gran recorregut a Catalunya, basats en el model francès de senyalització dels *sentiers de gran randonnée* (López i Monné, 1999). Ben aviat, el món excursionista es va mostrar molt sensibilitzat pels problemes de despoblament de la muntanya, atès que, a més de les seves consideracions de tipus social, aquest fet afectava de forma negativa els mateixos excursionistes com a usuaris dels camins, refugis, etc. La senyalització dels senders de gran recorregut va ser assumida des de l'excursionisme com una tasca de gran interès i d'utilitat, no tan sols per als mateixos excursionistes, sinó també per al conjunt del país, ja que es considerava que netejant i senyalitzant de forma organitzada senders de muntanya al cap d'un temps es podria gaudir d'una xarxa de camins que d'altra manera s'haurien perdut i que, un cop recuperats, podien facilitar les excursions i el contacte amb la natura i l'alta muntanya.

L'any 1973 es va constituir el Comitè Català de Senders de Gran Recorregut, a partir del qual es van anar creant els senders de gran recorregut a casa nostra, amb el GR7 com el primer que es va senyalitzar; cobria el recorregut entre Fredes i la Seu d'Urgell en el tram català i després enllaçaria amb la part francesa després de travessar Andorra. Tal com assenyala López i Monné, la senyalització d'aquest itinerari va estimular un gran nombre d'entitats i associacions excursionistes a engegar nous projectes senderístics, activitat que va mantenir un ritme creixent durant la dècada dels vuitanta. Aquest ràpid creixement, però, va depassar els mitjans de què disposava el Comitè Català per gestionar el conjunt dels senders catalans. L'estat de la senyalització, el manteniment i la publicació de les respectives topoguies presentaven dèficits molt notables. Amb la intenció de disposar d'un organisme capaç de dinamitzar i posar al dia aquest equipament es va constituir el 1993 l'associació Senders de Catalunya, propiciada per la mateixa Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya (FEEC) i que constitueix un dels indicadors que reflecteixen el canvi produït en el món senderístic, tant pel que fa a la seva pràctica com al seu treball i a la seva organització (López i Monné, 1998).

Figura 1
Tram del sender GR-150 a Cava (Alt Urgell)

Foto: Carlos Guàrdia i Carbonell

2. Les noves formes de turisme i el senderisme

Les noves pautes de comportament i preferències de la demanda turística han propiciat, a final del segle xx i a començament del XXI l'aparició d'un nou escenari turístic. Tal com apunta Font, aquesta realitat no és fruit de la simple conjuntura casual o reflex d'una moda passatgera, sinó que resulta de la conjunció d'una sèrie de factors de llarg abast que semblen irreversibles, almenys a curt i a mitjà termini. En particular, cal assenyalar la difusió de l'ecologisme –entès en la seva accepció sociològica i no necessàriament política– com un nou paradigma que ha impregnat no tan sols bona part de les ciències socials, sinó també multitud de manifestacions i expressions de la vida quotidiana de l'home actual (Font, 2009).

En aquest context, els espais naturals i rurals s'han convertit en terrenys de joc i béns de consum que generen atracció turística (Ivars i Baidal, 2000; Muñoz, 2008; Viñals i Blasco, 1999). Mostra d'això és el progressiu augment de l'afluència de visitants als espais naturals, motivats per la qualitat ambiental que acullen i per la possibilitat de practicar determinades activitats turístiques i recreatives a l'aire lliure, dins del mateix entorn natural: platges, rius, muntanyes, volcans, illes, boscos, llacs, etc. Aquesta situació planteja la necessitat de fomentar el desenvolupament de nous productes que puguin donar resposta als comportaments cada cop més diversos dels turistes, tant a les zones del litoral, com a complement del sol i la platja, com a les zones de l'interior i de muntanya, perquè contribueixin a la desestacionalització de la demanda, augmenti la temporada turística i siguin respectuoses amb el medi ambient. En aquest sentit, entre les diverses modalitats turístiques que s'hi poden practicar, cal destacar les denominades *ecoturístiques* i dins de l'ampli ventall de possibilitats que ofereixen, cal assenyalar el paper que està adquirint el senderisme.

El senderisme –tal com ha estat denominada aquesta activitat en el context espanyol– no presenta una definició clara i unívoca. Els límits del concepte i les activitats que poden englobar-s'hi varien considerablement en funció del país i de la zona geogràfica considerada (Cruz, 1995). Es tracta d'un mot molt jove, ja que apareix a la dècada dels anys vuitanta del segle passat, vinculat a les primeres experiències de senyalització de senders de gran recorregut (GR) a Espanya.³ Caminar per un GR només afegia a la pràctica habitual de realitzar excursions la seguretat de no perdre's gràcies a les marques que identificaven l'itinerari que havia estat senyalitzat (Font, 2009; López i Monné, 1999). Així doncs, tot i l'ambigüitat del concepte, es podria definir el senderisme com l'activitat de recórrer senders i camins a peu, pel plaer de fer-ho, utilitzant, preferentment, senders

3- El primer GR marcat a l'estat va ser el GR7 i el primer tram es va inaugurar el 1975, a l'ermita de Sant Blai de Tivissa (Ribera d'Ebre) (López i Monné, 1998).

senyalitzats per a tal fi, i amb l'objectiu principal d'entrar en contacte amb l'entorn, ja sigui natural, cultural o social (López i Monné, 1998).

Aquesta activitat no va restar al marge dels canvis operats en la demanda i l'oferta turístiques, ja que tal com assenyala López i Monné, a partir dels anys noranta del segle passat s'assisteix a un seguit de transformacions que permeten parlar d'un nou model en l'organització i la pràctica de les activitats senderístiques; és a dir, si fa pocs anys es tractava d'una activitat minoritària i enquadrada en les estructures excursionistes, actualment els trets que caracteritzen el nou escenari són els següents: una multiplicitat d'agents, un augment espectacular de quilòmetres de senders i també d'usuaris, la generació d'activitat econòmica directament relacionada amb l'oferta d'activitats turístiques i de lleure basades en els senders, i la incorporació del senderisme com a oferta turística complementària dins les estratègies de desenvolupament d'àrees rurals desfavorides (López i Monné, 1998).

L'aprofitament turístic d'aquest patrimoni ha estat una estratègia adoptada al nostre país des de fa poques dècades, tant en zones del litoral –com a complement del turisme tradicional de sol i platja– com en zones d'interior i de muntanya, a causa del paper que pot tenir en el desenvolupament local d'aquests territoris (Blasco, 1996; González, 1996; López i Monné, 1997, 1998 i 1999; Molinero, 1996; Moreno et al, 1997). Mentrestant, en altres països europeus, on el senderisme constitueix un fenomen àmpliament estès entre la població, ha arribat a convertir-se en una activitat econòmica important i que genera beneficis econòmics en l'àmbit local (Christie i Matthews, 2003; Godard, 1999; Kouchner et al., 2001; Campillo i López i Monné, 2001).

3. L'àrea d'estudi i la seva activitat turística: característiques generals

El municipi d'Alp es troba situat a la comarca de la Cerdanya i forma part de l'àmbit de l'Alt Pirineu i Aran⁴ (figura 2). Alp, ubicat a l'extrem sud-est de la comarca, té una superfície de 44,3 km² i una població de 1.733 habitants (padró

Figura 2
Localització de l'àrea
d'estudi

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Institut Cartogràfic de Catalunya

4- Àrea funcional de planificació territorial de Catalunya, establerta en la Llei 24/2001 de 31 de desembre de la Generalitat de Catalunya.

de població de l'any 2010) que es distribueix entre tres nuclis de població: Alp (capital administrativa), Masella i la Molina (les quals acullen les dos estacions d'esquí alpí de la Cerdanya).

El desenvolupament de l'activitat turística al municipi d'Alp té els orígens a principi del segle XX, vinculat al moviment excursionista català i a la classe aristòcrata de l'època, com era el cas de la burgesia catalana que es desplaçava des de Barcelona i els seus voltants fins a terres cerdanes. Aquestes primeres manifestacions del fenomen turístic deixaren la seva corresponent empremta en el paisatge pirinenc a través de la creació de refugis de muntanya o torres d'estiueig d'estil modernista. D'altra banda, el fenomen de l'esquí va començar a practicar-se a principi del segle passat al Pirineu català, amb l'estació de la Molina com una de les pioneres; de fet, l'any 1911 l'estació va organitzar una competició d'esquí per primer cop (Copa del Rei Alfons XIII). Però les circumstàncies que activaren de manera definitiva aquest territori van ser, d'un costat, l'arribada del tren, el 1922, la línia fèrria transpirenca que unia Barcelona amb França, a través de Puigcerdà i la Tor de Carol, i de l'altre, la inauguració, el 1943, del primer telesquí de Catalunya i de tot l'Estat (López i Palomeque, 2009).

La presència de la neu és el principal element distintiu del turisme, actualment, a Alp i per extensió a la resta del Pirineu, en tots els àmbits i efectes. Aquest recurs atmosfèric és el principal atractiu, i l'esquí –en la modalitat d'alpí– el puntal del model turístic i un dels motors de transformació de moltes zones del Pirineu. A la regió de l'Alt Pirineu i Aran la promoció de l'esquí ha estat el *leit-motiv* per a la construcció d'urbanitzacions de segona residència, ja que el negoci de la neu no rau en la mateixa estació, sinó en les grans operacions immobiliàries que afloren a peu de pistes, i en molts casos, allunyades dels nuclis de població tradicionals (Campillo, Font, 2004; Gili, 2003; Pallarès i Blanch, 2009). Alp és un dels principals exponents del model basat en el binomi turisme-construcció, ja que acull les dos estacions d'esquí alpí de la comarca així com el nombre més gran de segones residències de la Cerdanya (Guàrdia i Carbonell, 2008).

No obstant això, el model basat en la pràctica de l'esquí alpí, fortament implantat a l'àrea d'estudi i en altres zones de l'Alt Pirineu i Aran, ha de fer front a nous reptes i dificultats: d'un costat, la situació de crisi econòmica generalitzada; de l'altre, la competència amb altres mercats europeus i estatals (especialment les estacions andorranes, franceses i aragoneses), així com els nous canvis en les condicions ambientals (derivats dels efectes del canvi climàtic), sense oblidar els canvis en el quadre motivacional de la demanda (López i Palomeque, 2009).

En relació amb l'impacte⁵ del canvi climàtic sobre el turisme de neu a

5 CADS, 2005; Gómez Martín, 2009; SEATM, 2002

Catalunya, diversos estudis i treballs coincideixen a afirmar que el fenomen afectarà, en més o menys mesura, aquesta modalitat turística a causa de la forta dependència que mostra respecte als recursos atmosfèrics. La irregularitat i la variabilitat atmosfèrica, traduïda en un augment de les temperatures i una disminució en el règim d'innivació els darrers anys, així ho demostren.

En aquest context i tal com assenyalen diversos autors (CADS, 2005; Campillo, Font, 2004; Gómez i Martín, 2009 i López i Palomeque, 2009), les possibles estratègies d'adaptació enfront del nou escenari turístic passen per la diversificació de l'oferta turística del sector de la neu. Alguna de les mesures que les estacions d'esquí estan desenvolupant actualment per intentar minimitzar el risc econòmic són: a) la incorporació de noves activitats esportives i lúdiques vinculades a la neu: surf de neu, raquetes de neu, motos de neu; trineus amb gossos, etc. b) l'augment de les inversions en el sector de la restauració, l'allotjament i l'oci, i c) la complementarietat entre el turisme de neu i el turisme verd, amb la promoció d'activitats d'oci fora de la temporada tradicional d'esquí: senderisme, rutes a cavall i bicicleta, incorporació del patrimoni (artístic, cultural, gastronòmic, etc.).

Amb l'objectiu d'adaptar-se a aquests nous escenaris i de no perdre competitivitat, el municipi d'Alp va començar a plantejar-se la necessitat de diversificar el producte tradicional. La recerca de noves fórmules més qualitatives (i més respectuoses amb el medi ambient) va conduir l'administració local a considerar la valorització de certs recursos patrimonials presents al territori i que fins llavors no havien gaudit d'una merescuda atenció: els camins tradicionals.

La recuperació i rehabilitació del viari tradicional amb finalitats turístiques va ser l'opció escollida per part de l'equip de govern municipal que va entrar a l'ajuntament d'Alp el 2007, convençuts que el senderisme pot ser una bona eina per contribuir a la diversificació i desestacionalització de l'activitat turística del municipi.

4. El projecte "Alpsenders: de la plana a l'alta muntanya"

4.1. Els antecedents

A mitjan anys noranta del passat segle, la Generalitat de Catalunya va aprovar la Llei 8/1995, de 27 de juliol, de regulació de l'accés motoritzat al medi natural, amb l'objectiu d'establir normes de regulació de l'accés motoritzat al medi natural tant en relació amb la circulació motoritzada individual o en grup, com pel que fa a competicions esportives, amb la finalitat de garantir la conservació del patrimoni natural de Catalunya i assegurar, al mateix temps, el respecte a la població i a la propietat pública i privada del món rural (departament de Medi Ambient i Habitatge, 1995). Posteriorment, entre els anys 2002 i 2003, els tècnics del departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de

Catalunya i el Centre Tecnològic Forestal de Catalunya van realitzar un inventari de les pistes forestals i camins rurals de cada municipi de la comarca de la Cerdanya amb l'objectiu de comprovar si aquests vials complien amb la mencionada llei, i en el cas que no fos així, adaptar-los a la normativa.

A partir d'aquesta tasca, es va plantejar la possibilitat d'incloure en els inventaris municipals els camins rurals tradicionals, és a dir, aquells que històricament unien els diferents pobles de la comarca, amb l'objectiu de dissenyar una xarxa de senders a escala comarcal. Es va aconseguir finançament del departament de Medi Ambient i Habitatge de la Generalitat de Catalunya per elaborar l'inventari i la planificació dels camins (durant dos anys) que formarien part de la futura xarxa, i que seria desenvolupada pel Centre Tecnològic Forestal de Catalunya. Un cop inventariada, es va procedir a la classificació d'aquells camins que reunien les millors condicions per a la pràctica del senderisme, donant prioritat als que unien nuclis de població. Aquesta fase del projecte va tenir l'ajuda i supervisió de diversos agents locals amb l'objectiu de consensuar quins camins calia promocionar i quins calia preservar, ja que una part de la xarxa transcorria per espais naturals protegits que acollien espècies de fauna protegides.

Per realitzar l'inventari es va dur a terme una investigació en relació amb la toponímia dels llocs i amb el traçat autèntic que seguïen els camins, a través dels registres orals de la població autòctona amb l'objectiu d'obtenir la màxima informació possible contrastada d'aquests vials (cap a on anaven, per a què s'utilitzaven, qui els utilitzava, etc.). L'inventari i la planificació dels senders va ser un treball de base molt important, ja que no solament definia el traçat del sender, sinó que també preveia la possibilitat d'incloure equipaments complementaris (ponts, passarel·les, plafons interpretatius, així com la restauració d'algun mur de pedra seca). Així mateix, es realitzava un càlcul aproximat del cost del condicionament del sender i dels seus possibles equipaments, de manera que això permetria als tècnics municipals planificar les accions un cop disposessin dels fons necessaris per condicionar-lo.

4.2. El projecte senderístic

L'any 2007 l'ajuntament d'Alp va decidir crear una xarxa de senders locals per tal d'augmentar l'oferta turística fora de la temporada turística tradicional. El projecte, anomenat *Alpsenders: de la plana a l'alta muntanya*, disposava d'una part del treball realitzat, ja que quatre anys enrere s'havia realitzat l'inventari i la planificació dels camins i senders del municipi.

Cal assenyalar que el municipi, tot i tenir diversos refugis de muntanya i ser escenari força freqüentat per excursionistes i altres amants de la muntanya, no va preveure, fins aleshores, la possibilitat d'incorporar el senderisme dins la seva oferta d'activitats turístiques. Això no obstant, sí que disposava d'un estudi previ

en què s'estudiaven les possibilitats recreatives del municipi d'Alp, especialment durant l'estiu.⁶

Amb aquest projecte, els seus responsables pretenien assolir els següents objectius:

-Dinamitzar el patrimoni natural i cultural del municipi d'Alp.

-Diversificar i desestacionalitzar l'activitat turística per tal de donar resposta als comportaments cada cop més heterogenis de la demanda turística, així com mitigar els efectes del canvi climàtic sobre el turisme de neu.

-Cercar un nexa d'unió entre els tres nuclis que integren el municipi, distribuïts geogràficament entre la plana i la muntanya, i que no fos l'esquí.

Un cop inventariada la xarxa, es va realitzar la recuperació i condicionament dels diversos senders, sempre tenint en compte les directrius establertes en l'inventari i d'acord amb les possibilitats econòmiques del consistori. Per a l'execució del projecte l'ajuntament d'Alp va contractar una empresa especialitzada en el disseny i planificació de senders, Socarrel Forestal i Ambiental, que va realitzar tant el desbrossament, rehabilitació, senyalització dels itineraris i instal·lació d'equipaments (plafons informatius, col·locació de passarel·les i palanques), com el disseny i l'elaboració dels materials de difusió i promoció de la xarxa de senders d'Alp.

4.3. La senyalització

Entre els diversos passos per a la rehabilitació d'un sender, una part fonamental és la senyalització. Ha de ser clara, tenir un impacte visual baix i estar integrada en l'entorn, a més de suposar un sistema d'informació que serveixi per a la gestió del flux de visitants. Actualment, a casa nostra coexisteixen dos models de gestió del senderisme: *el marcatge d'itineraris*, és a dir, el marcatge de propòsits concretes d'excursió, i *la senyalització direccional de camins*, amb el propòsit de crear xarxes funcionals al servei d'una viabilitat alternativa, no motoritzada (Campillo, López i Monné, 2010).

En el cas d'Alp (i per extensió, la resta de la Cerdanya), s'ha utilitzat el segon model, ja que es va agafar com a referència el sistema emprat a la zona de les Dolomites (Itàlia), on cada sender està associat a una numeració, i a cada municipi o agrupació de municipis li correspon un número.

Quant a la senyalització vertical, es va optar per la tipologia utilitzada en els espais inclosos en el PEIN (Pla d'espais d'interès natural), mentre que per a la senyalització de continuïtat es va decidir realitzar el marcatge amb pintura groga, ja que es tracta d'un color que es distingeix clarament a la muntanya (figura 3).

6- Cano Ibáñez, F. (2005) *Ordenació del paisatge i dels usos recreatius de la muntanya d'Alp*.

4.4. El manteniment

Un altre aspecte de gran importància de la xarxa de senders –i del seu posterior èxit– és el manteniment. Un itinerari en mal estat es pot convertir en publicitat molt negativa per a la zona, i en cas que els usuaris arribin a perdre's, es genera una desconfiança sobre l'estat dels senders que pot afectar tota la xarxa.

És necessària una revisió periòdica del seu estat, per la qual cosa cal plantejar-se la millora del traçat o el recondicionament d'elements que poden desaparèixer per causes naturals, vandalisme, etc. (Fundación Caja Rioja, 1996).

En el cas d'Alp, el manteniment dels senders el realitza la brigada municipal de l'ajuntament. Realitzen sortides periòdiques a partir de la primavera per tal de comprovar l'estat dels diferents senders i realitzar-hi les millores que siguin necessàries. Cal assenyalar que són els membres de la brigada els qui realitzen les sortides guiades pels diferents senders d'Alp.

Figura 3.

Xarxa de senders d'Alp (sender 732, camí de la Ribera)

Foto: Carlos Guàrdia i Carbonell

4.5. La promoció i difusió

Un cop condicionada una xarxa de senders, arriba la tasca de difusió i promoció. En el cas d'Alp, una part d'aquesta feina es va dur a terme durant el primer any del projecte, ja que una de les vies de finançament subvencionava l'elaboració de tríptics; això va permetre a l'ajuntament començar el procés de difusió de la iniciativa.

La promoció d'Alpsenders es realitza a través de dos vies: d'una banda, a través de la pàgina web (www.alpsenders.cat), des de la qual l'usuari pot conèixer la iniciativa i consultar informació dels diferents itineraris que integren la xarxa (recorregut, desnivell, durada, atractius naturals i culturals, àrees recreatives, així com la possibilitat de descarregar-se els tracks per a GPS), i de l'altra, a través de l'oficina de turisme d'Alp.

4.6. Situació actual del projecte

Actualment, la xarxa de senders locals d'Alp està formada per dotze itineraris senyalitzats, que sumen un total de 49,10 km i on cada sender està connectat amb un o diversos senders (figura 4). El disseny està pensat per atreure un públic molt ampli i divers, ja que ofereix itineraris molt variats, tant pel que fa la distància com al temps i la dificultat.

Figura 4
La xarxa de senders Alpsenders

Font: www.alpsenders.cat

A curt termini, la intenció de l'ajuntament d'Alp no és crear més senders, sinó treballar en el manteniment dels actuals i en la difusió de l'oferta actual. De la mateixa manera, es vol començar a treballar en la possibilitat d'introduir el turisme de senderisme al municipi, en constatar la dimensió i les oportunitats que ofereix aquest mercat en altres territoris. En aquest sentit, una de les primeres tasques que es van portar a terme durant el 2009 va ser la realització d'enquestes a les persones que havien pres part en les excursions guiades pels senders, amb l'objectiu de realitzar un perfil dels usuaris de la xarxa de senders d'Alp. En aquest sentit, i segons l'ajuntament d'Alp, aquest perfil responia a les següents característiques:⁷

- Persones procedents de Barcelona i de la seva àrea metropolitana.
- Predomini de les franges d'edat d'entre els 20 i 45 anys, i de 50 anys i més.
- Disposen d'una segona residència a la comarca de la Cerdanya.
- Han conegut la iniciativa a través de tríptics.

7- Dades obtingudes a partir de les enquestes elaborades per l'ajuntament d'Alp.

5. Consideracions finals

Els canvis experimentats les darreres dècades en el quadre motivacional de la demanda turística, i derivats en bona mesura de l'esgotament del model turístic convencional i una creixent sensibilitat ambiental, han afavorit la cerca de noves fórmules recreatives més qualitatives i singulars. En aquest sentit, la posada en valor dels espais naturals i rurals és, actualment, un fenomen en expansió al nostre país i respon a la necessitat de diversificar el producte turístic tradicional. Entre els diferents segments que formen part del turisme de natura, cal destacar el paper que estan desenvolupant les activitats ecoturístiques, i més concretament, el senderisme.

Qualificat com una forma diferent de fer turisme, el senderisme és una de les activitats turístiques més ben adaptades a l'espai rural, ja que es caracteritza per tenir un escàs impacte ambiental, és capaç de contribuir a la preservació i valorització dels recursos patrimonials existents en el territori, i d'adaptar-se a les noves perspectives del mercat (López i Monné, 2000). En aquest context, el municipi d'Alp, situat al Pirineu català i vinculat tradicionalment al turisme de neu, es planteja la possibilitat de posar en valor part del patrimoni que, fins aleshores, no s'havia tingut massa en consideració, els camins rurals tradicionals.

D'aquesta manera, neix l'any 2007 el projecte *Alpsenders: de la plana a l'alta muntanya*, amb la finalitat que el senderisme contribueixi a la diversificació i a la desestacionalització de l'oferta turística municipal. Aquesta iniciativa, nascuda de la necessitat d'incorporar el viari tradicional als inventaris de camins municipals, ha permès condicionar una xarxa de senders –seleccionats i planificats prèviament en l'inventari municipal– adaptada a tot tipus de senderistes i oferir-los la possibilitat de realitzar itineraris amb guies locals o bé autoguiades, a través de les tecnologies de la informació (possibilitat de descarregar els diferents itineraris al GPS).

El projecte representa una experiència –encara molt breu però interessant– sobre la capacitat d'adaptació dels municipis als nous escenaris de canvi, centrats en tres aspectes: crisi econòmica, competitivitat entre destinacions turístiques i canvi climàtic.

Agraïments

Agraeixo la col·laboració de les persones següents, sense les quals aquesta comunicació no hauria estat possible: Judit Sanmartí (ajuntament d'Alp), Mònica Vergés (Socarrel, Forestal i Ambiental) i la Dra. M. Belén Gómez i Martín (departament de Geografia Física i Anàlisi Geogràfica Regional).

Bibliografia

- BLASCO, F. (1996): "Recuperación de antiguos caminos de montaña en la 'Sierra de Tramuntana' a través del programa LEADER". FUNDACIÓN CAJA RIOJA (ed.) *Jornadas de senderismo y desarrollo turístico*. Logroño: Fundación Caja Rioja, p. 59-60.
- CADS (2005) *Informe sobre el canvi climàtic a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- CADS (2010) *Ecoturisme a Catalunya. Guia per descobrir i conservar la natura*. Descobrir Catalunya.
- CLARY, D. (1996) "Le nouveau comportement du marché emetteur européen". UNIVERSITAT DE GIRONA (ed.) *Jornades sobre el turisme en els espais litorals*. Girona: Universitat de Girona.
- CAMPILLO, X i FONT, X. (2004) "Avaluació de la sostenibilitat del turisme a l'Alt Pirineu i Aran". *Quaderns de Recerca*, 8. Barcelona: Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible (CADS).
- CAMPILLO, X i LÓPEZ i MONNÉ, R. (2001) "Caminos tradicionales: su papel en el desarrollo rural". CEIP i CAJA RIOJA (ed.) *Transhumancia, Cañadas y Desarrollo Rural*. Actas de las Jornadas. Logroño: Ceip i Caja Rioja, p. 129-143.
- CAMPILLO, X i LÓPEZ i MONNÉ, R. (2010) *El llibre dels camins, manual per esvair dubtes, desfer mites i reivindicar drets*. Arola Editors.
- CANO IBAÑEZ, F. (2005) *Ordenació del paisatge i dels usos recreatius de la muntanya d'Alp*. [Projecte final de carrera, Enginyeria de Forests.]
- CHRISTIE, M i MATTHEWS, J. (2003) *The economic and social value of walking in England*. Londres: Rambler's Association in England.
- DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES (1995) *Pla Territorial General de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- DEPARTAMENT DE POLÍTICA TERRITORIAL I OBRES PÚBLIQUES (2006) *Pla Territorial Parcial de l'Alt Pirineu i Aran*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- GILI, M. (2003) "Las viviendas de segunda residencia. ¿Ocio o negocio?", a *Scripta Nova. Revista electrònica de Geografia i Ciències Socials*. Vol VII, núm 146 (052), 1 de agosto de 2003. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- GODARD, P. (1999) *Étude sur l'impact économique de la randonnée dans les Pyrénées*. Tolosa: Centre International de Formation au Tourisme et à l'Hôtellerie, Université de Toulouse Le Mirail.
- GÓMEZ i MARTÍN, M. B. (2009): "Turisme i canvi climàtic". DEPARTAMENT D'INNOVACIÓ, UNIVERSITATS I EMPRESA *Atles del Turisme a Catalunya. Mapa Nacional de l'Oferta i els Productes Turístics*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Nacional de l'Oferta i els Productes Turístics. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- GONZÁLEZ, J. G. (1996) "Los caminos de la sierra de Gata, una experiencia en armonía con el territorio". FUNDACIÓN CAJA RIOJA (ed.) *Jornadas de senderismo y desarrollo turístico*. Logroño: Fundación Caja Rioja, p.63-65.
- GUÀRDIA I CARBONELL, C. (2008) *El desenvolupament de l'allotjament turístic a l'Alt Pirineu i Aran: una diferenciació espacial i temporal (1970-2008)*. [Memòria de recerca del Màster europeu en planificació territorial i gestió ambiental. Universitat de Barcelona.]
- INSTITUT PER AL DESENVOLUPAMENT I LA PROMOCIÓ DE L'ALT PIRINEU I ARAN, IDAPA (2006) *Pla Estratègic de Senderisme de l'Alt Pirineu i Aran*, Generalitat de Catalunya.
- IVARS i BAIDAL, J. A. (2000) "Turismo y espacios rurales: conceptos, filosofías y realidades". *Investigaciones Geográficas*, núm. 23, p.59-88.
- KOUCHNER, F. (et al.) (2001) "La valorización del turismo de senderismo en los territorios rurales". *Guía pedagógica sobre la elaboración y la aplicación de un proyecto de senderismo*. Observatorio Europeo LEADER. Cuaderno de la Innovación, núm. 12.
- LÓPEZ i MONNÉ, R. (1997) "Concertación, planificación y promoción de una red comarcal de senderos: 'la Comisión de Senderismo' del Baix Empordà (Cataluña)". OLIVERAS, J.; ANTON, S. (1997) *Turismo y planificación del territorio en la España del fin de siglo*. Tarragona: Grup d'Estudis Turístics. Unitat de Geografia. Universitat Rovira i Virgili, p. 5-44.
- LÓPEZ i MONNÉ, R. (1998) "Evolució i canvi del model del senderisme a Catalunya: de l'associacionisme a l'activitat turística". *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 33, p. 203-214.
- LÓPEZ i MONNÉ, R. (1999) *Sendersime. Camins i senyals*, Tarragona: Arola Editors.
- LÓPEZ i MONNÉ, R. (2000) "Patrimonio rural, turismo y senderos". *X Coloquio de Geografía Rural. Los espacios rurales en el cambio de siglo: incertidumbres ante los procesos de globalización y desarrollo*. Lleida: Universitat de Lleida.
- LÓPEZ i PALOMEQUE, F. (2009): "Neu i estacions d'esquí i muntanya". DEPARTAMENT D'INNOVACIÓ, UNIVERSITATS I EMPRESA. *Atles del Turisme a Catalunya. Mapa Nacional de l'Oferta i els Productes Turístics*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

- MIDMORE, P. (2000) "The economic value of walking in rural Wales". *Welsh Institute of Rural Studies, Working paper*, 13. Aberystwyth: The University of Wales.
- MORENO, C. (et al.) (1997): "La red de senderos turísticos de Gran Canaria: una nueva opción turística". VALENZUELA, M. (coord.) *Los turismos de interior: el retorno a la tradición viajera*. Madrid: Ediciones de la Universidad Autónoma de Madrid.
- PALLARÉS I BLANCH, M. (2009): "Turisme a la muntanya". DEPARTAMENT D'INNOVACIÓ, UNIVERSITATS I EMPRESA *Atles del Turisme a Catalunya. Mapa Nacional de l'Oferta i els Productes Turístics*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- SEATM (2002) *Les chiffres clés du tourisme de montagne en France. 3ème édition*. Secrétariat d'État et du Tourisme. Ministère de l'Équipement des Transports et du Logement.
- VERA, J. F. (coord.) (1997) *Análisis Territorial del Turismo*. Barcelona: Ariel Geografía.
- VIÑALS BLASCO, M. J. (1999) "Los espacios naturales y rurales. Los nuevos escenarios del turismo sostenible". VIÑALS BLASCO, M. J.; BERNABÉ, A. (ed.): *Turismo en espacios naturales y rurales*. Valencia: Universidad Politécnica de Valencia.

Pàgines web consultades

Alpsenders: www.alpsenders.cat